

Sara Lidman: I Norrland hava vi en stor del av Sverige

Talare

Sara Lidman
Författare

Datum

7 juni 1990

Plats

Skellefteå

Omständigheter

Manuskript till anförande med titeln "I Norrland hava vi en stor del av Sverige. Tjädervinet och tvångsrekryteringen till städerna." på kommunplanerarkonferens i Skellefteå. Manuskript från Sara Lidman-arkivet i Umeå, renskrivet och ändrat i enlighet med författarens eget korrektur av Svenska tals redaktör.

Jag visste inte att laxen har en näsa förrän jag kom att läsa om den fiskens luktorgan. Det är ett underverk.

Där färdas laxen på sitt övermodiga vis i allehanda vatten mycket mer exotiska än Norrlands älvar. Men si – när laxen ska leka, när okläckta yngel fill komma till världen genom honom – kort sagt när det står efter livet som ofödda barn eller romaner

då – måste laxen hem. Här hjälper inga böljor i Saragassohavet eller Kattegatt – hem ska han.

Och hur hittar han? I kraft av sitt luktorgan. Vilket sinne. De tusen dofter som mötte honom när han kläcktes – de präglade laxynglet för alla tider, genom alla hav och strömmar –

dit måste han tillbaka

uppefter den flodarmen in i den lilla håla där allting börjat.

Jag tyckte mig känna igen ett norrländskt ur-sinne i den där lax-nosen.

För inte handlar det alltid om väldoft eller lätt-tuggat eller vältempererade grejer för folk och fisk på dessa breddgrader.

Tvärtom – allt är omåttligt här uppe

Norrskenet som en dånande fuga av Bach – i färg

Eller en soluppgång i maj när orrarnas spel står som en fladdrande ljudkappa runt byn

eller månen som aldrig är densamma –häromkvällen var han tunn och rosa och tumlade omkring mellan taggarna på en älg-oxe. Utan att gå sönder ... Fastän älgen till slut måste gå på knä där han betade antingen i medvetande om den himlakropp han hade på skallen eller också för att älgens ben var för långa till det korta gräset men norrlänningens hjärta vill brista då

och vi ringer till grannar efter hjälp:

du hör väl orrarna? eller

ser du hur älgen bänglar sig fram mellan kåkarna med månen i sina horn ...

Vad ska man säga?

och svaret – bekräftande: ja vissa saker dem gå int tala om – dem kan man bara erfaraen musik

När skönheten är sådan att man behöver hjälp emot den för att inte gå sönder

– då tröstar oss ändå vissheten om det fula. För det kommer också. Stensäkert. Obönhörligt

när himlen är som en frånvänd bleck-sked – ni vet den där usla metallen som var nån sorts bly-legering – när himmelskupan har den o-färgen och visar oss avigan därtill

då kan norrlänningen bara krypa ihop och skämmas. Bara hoppas att inte en endaste turist ska komma då och bekräfta det där omdömet som en Konglig Tjensteman fällde för ett par sekler sen när han kallade dessa trakter för "Onyttige Rymder" Vi som är födda i det vädret kan det – in i benstommen och gillar det inte heller

när snön grinar oss opp i ögonen

för att inte tala om ate, knortn och schwidarn

men för oss är det växlingen mellan himlens överdåd

och dess blacka frånvaro som gör oss försvurna. Bara vi inte blir för få. Bara inte alltför stor del av himlavalvet stöder mot varje pannben ... Folkbristen kan upplevas som tyngd

" I Norrland hava vi ett Västindien – blott vi förstå att bruka det!"

De beryktade orden ska Axel Oxenstierna ha skrivit Gustav II Adolf för att trösta honom därnere i Lützen. Han hade hört att Columbus hade upptäckt omätliga fyndigheter av guld och silver i Västindien. Och greve Carl Bonde hade upptäckt Nasa silversträck. hos oss. Att stormakten Spanien såg fjärran världsdelar som kolonier att plundra var illa nog.

Men att Centralmakten i Stockholm såg halva Sverige som en koloni – det var ändå det tjockaste.

Nu blev ju Nasa silvergruva ett kort och blodigt äventyr som inte heller Stockholm vann något på.

Men malmfälten har i vår tid dragit in miljarder till svenska Staten – och det utan att samma Stat investerat i andra verksamheter häruppe så att trakten kan förbli en hembygd – om och när gruvbrytningen ska läggas ned.

Är inte också skogen omtalad som en kolonial råvara – "det gröna guldet" – som det gällde för bolag och centralmakt att ta. Men hur? Tall och gran kan ju inte plockas som morötter och persilja precis. Hur få skogsarbetare till skogarna i Norrland? För hundra år sen ...

övertaliga bondpojkar från kusten lockades att draga oppåt marka och spada sig ett nybygge. Om de överlevde de första femton åren fick de ett rejält skifte skog som stöd för hemmanet. De blev skattlagda och fick titeln hemmansägare – med rätt att ta banklån mot inteckning. Och lån behövdes det – först och främst till häst-köp – men också till fönsterglas, varpgarn och guldockra. Själva födan togs ur jorden. Men för att kunna betala utskylderna – dvs skatt, ränta och

amorteringar – måste byns karlar avverka skog åt bolaget och flotta ned den till sågverkens vid kusten.

En bonde kunde ha betalat hemmanet tie gånger om innan han var skuldfri

då var det också dags att lämna jord och gård och häst. Han behövdes inte längre i skogen

träden kunde tagas ned utan honom och utan hästen

folk-fritt och häst-löst

så varför skulle han bo kvar

Men de var ju fortfarande familjer, hemmansägare, ja medborgare.

Men snälla ni det är ju så obekvämt här i skogen vill ni inte komma ner på samhället och få sörvis? Samhället betalar. Så fort Samhället får råd kan det betala folk för att göra ingenting

om Bolagena inte behöver folket längre på ett visst ställe

Den där historien är inte skriven än om hur häst och karl

gick med sådan vinst i trettitalets köld att Bolaget kunde rationalisera

– skaffa maskiner som ersatte häst- och -karl 20 år senare.

Skogsarbetarförbundet är det fack vars medlemsantal minskat mest av alla förbund i förhållande till produktionen som ökat drastiskt. Och hur har kåren kompensrats: genom förlust av hemortsrätt.

Sammanfattningsvis: några insatser som övre Norrland gjort i industrialiseringen av Sverige och uppbyggnaden av denna välfärdsnation.

1, genom råvarorna – malmen, skogen, vattenkraften

2. Bankräntan – en sannskyldig jordränta – som bankerna till största delen investerade söderut i Svealand och Götaland

3. Kronoskatten som gick till tekniska högskolor, universitet, gymnasier – i årtionden innan statsmakterna tänkte på sådana bildningens möjligheter hit upp. Om skogsarbetare längtade efter lyse så fanns det en annan hunger lika stark – den efter upplysning, kunskaper, delaktighet i större sammanhang.

Men det fjärde och blodigaste bidraget som Norrland bestått landet i övrigt är ändå det uppväxande släktet folk

det som på marknadens språk heter rekryteringsunderlag

Tusentals skogsbyar i övre Norrland där små torp och gårdar kunde föda upp tie femton barn – det konststycke som det innebar

särskilt för mödrarna att hålla en sådan hop vid liv

att mixtra med allehanda utfyllnader och hitta på namn åt rätter som ständigt bestod av korn och potatis – finka och bruttun och slobben och paltn och välling och pannkakun – "å amerikanskfläske se salt att öga rimmese"

dessa dagliga beräkningar där matranson måste vägas mot arbetsförmåga och växtkraft

maman som kunde lägga sig hungrig själv och ändå måsta höra ett sista grymt från pojk-soffan du tog störst-bitn

att dessa stugor inte flög i luften av överlevandets bataljer!

men dom höll och höll ihop tills de var arton år. Då var de färdiga för industrin – i Svealadd och Götaland – Atlas Copko Alfa Laval L M Erikson Scania Vabis och Avesta Nästa

dit där farsans räntor gått före

dessa ungdomar var inte bortskämda. De var tåliga arbetshungriga uthålliga uppfinningsrika vilka krafter som strömmat från Norrlands skogsbyar söderut – till företag och kommuner som inte behövt betala ett öre för deras första arton år.

Det heter nu inte karlar och kvinnor från Norrland. Det heter Arbets-trafts-reserv. Det heter rekryterings-underlag. Det heter maximalt rörlig arbetskraft. Och nu på sistone Lönekostnader eller Kostnads-biten.

Säger du karl och kvinna då har du genast kärlek med i bilden. Karl och kvinna – det innebär hem och blöjor och dagis och tutten och barnvagn och kikhosta och nattvak och tusen bekymmer och glädjeämnen. Karl och kvinna det är redan ett hem en värld som är rolig och galen det är tårar och safter och som gubben sa "hardu mamma ve skull aller ha gifte ass? nene"

och hurså? "he vart ett sånt vesan"!

Taggar

1990, 1990-tal, Agitation, Kvinna, Tvångsförflyttningar

URI

<https://www.svenskatal.se/tale/sara-lidman-i-norrland-hava-vi-en-stor-del-av-sverige>